

فهرست مطالب

۲	مقدمه
۲	اقوال در کیفیت استعمال جمله خبریه در مقام انشا
۲	قول اول: استعمال حقیقی به داعی طلب
۲	قول دوم: استعمال مجازی
۲	قول سوم: استعمال حقیقی و خروج انشا و اخبار از موضوع له جمله
۳	قول چهارم: استعمال حقیقی مقید و مشروط
۳	قول پنجم: استعمال حقیقی کنایی و بالملازمه
۳	استدلال شهید صدر بر قول چهارم
۴	نقد استدلال شهید صدر
۴	نقد قول سوم: نظریه مرحوم نائینی
۴	بررسی قول اول، دوم و پنجم
۴	معقول بودن قول اول و پنجم و عدم ترجیح بین آن دو
۴	شرط ترجیح قول اول و پنجم بر نظریه استعمال مجازی
۵	مختار استاد: نظریه استعمال مجازی
۵	جمله‌های توصیفی احوال مؤمنین و متقین: دلالت بالملازمه بر بعث

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

بحث در کیفیت استعمال جمله‌های خبریه در مقام طلب و انشا می‌باشد. در این کیفیت و چگونگی استعمال، نظریات مختلفی وجود دارد.

اقوال در کیفیت استعمال جمله خبریه در مقام انشا

قول اول: استعمال حقیقی به داعی طلب

قول اول که قول صاحب کفایه است، این است که جمله‌های خبریه در همان معنای خبری خود به نحو حقیقی استعمال شده‌اند اما داعی استعمال این جمله‌ها، انشا و طلب می‌باشد و دواعی از استعمال جمله خبریه، خارج از موضوع له جمله خبریه است.

قول دوم: استعمال مجازی

نظریه دوم در کیفیت استعمال، نظر آقای خویی و مرحوم امام است که استعمال این جمله‌ها را به نحو استعمال مجازی می‌دانند البته بین مرحوم امام و آقای خویی در تفسیر این استعمال مجازی به تبع اختلاف بین مشهور و سکاکی در تفسیر مجاز لفظی، اختلاف وجود دارد.

قول سوم: استعمال حقیقی و خروج انشا و اخبار از موضوع له جمله

نظر سوم در کیفیت استعمال نظر مرحوم نائینی است. ایشان می‌فرمایند که جمله خبریه در همان معنای نسبت تلفظی و صدور استعمال شده است که این معنا مشترک بین انشاء و اخبار است و انشاء و خبر از سیاق کلام و از مدالیل سیاقیه کلام استفاده می‌شود و خارج از موضوع له می‌باشند.

قول چهارم: استعمال حقیقی مقید و مشروط

نظریه چهارم در مقام نظریه شهید صدر است. ایشان می‌فرمایند که این جمله‌های خبریه در همان معنای حقیقی اخباری استعمال شده‌اند اما مقید به یک قید می‌باشند و آن این است که مثلاً اگر در روایتی یعید الصلاه آمده باشد فاعل یعید مقید به من کان مقیداً بالشرع و مریداً لامتنال اوامر الشرعیه و کان مطلع علی هذا الحكم، می‌باشد.

قول پنجم: استعمال حقیقی کنایی و بالملازمه

نظریه پنجم در کیفیت استعمال، استعمال این است که این استعمال، کنایی است به این معنا که اخبار به لازم کنایتاً اخبار از ملزوم می‌باشد مثلاً به جای اینکه بگویند شخص سخی است می‌گویند که او کثیر الرماد است که کثیر الرماد بودن لازمه سخاوت و سخاوت ملزوم کثیر الرماد است و به واسطه لازم خبر از ملزوم که سخاوت است می‌دهد و در مقام جمله خبریه بالملازمه افاده انشا طلب می‌کند. شهید صدر در کلام خود به این قول و احتمال اشاره کرده است.

استدلال شهید صدر بر قول چهارم

استدلال شهید صدر بر نظریه چهارم این است که قطعاً ظاهر جمله خبریه مانند یعید الصلاه نمی‌تواند بدون هیچ دخل و تصرفی در آن و به اطلاقش مراد شارع باشد چون لازمه‌اش کذب است و به حکم عقل شارع و مولی از کذب مبرا می‌باشد و در نتیجه باید در ظهور آن تصرف کنیم و هرگاه بخواهیم از ظاهر جمله‌ای دست برداریم و در آن تصرف کنیم، باید کمترین تصرف را در آن ظهور انجام دهیم. در جمله‌های خبریه ای که در مقام انشا و طلب به کار رفته است مانند یعید الصلاه برای اینکه کلام کذب نباشد و صحیح باشد یا باید قائل شویم این جمله‌ها، خبریه نیستند بلکه انشائیه هستند و یا اینکه استعمال مجازی می‌باشند یا اینکه بگوییم داعی آن‌ها انشائیه است یا اینکه این جمله‌ها کنایی هستند و یا اینکه قیدی را به کلام اضافه کنیم و بگوییم که این جمله‌ها در همان معنای خبریه با داعی اخبار بکار رفته است مثلاً بگوییم یعید الصلاه من کان مقیداً بالشرع و مریداً لامتنال اوامر الشرعیه و کان مطلع علی هذا الحكم و در بین این احتمالات مورد آخر که اضافه کردن قید به کلام باشد، مستلزم کمترین تصرف در ظهور جمله خبریه در مقام انشا و طلب می‌باشد و جمله مزبور در مدلول مطابقی خبری و با داعی اخبار به کار رفته‌اند و این احتمال مطابق اصالة الحقیقه می‌باشد. تعبیر شهید صدر در کتاب بحوث این است و أقرب هذه النکات ما لم تکن قرينة معينة لإحداها- النکة الأولى

لأنها تتحفظ على أصل ظهور الجملة الخبرية في الاخبار و تقيد إطلاق المخبر عنه و كلما دار الأمر بين رفع اليد عن أصل ظهور الجملة أو تقييد موضوعها قدم الثاني على الأول ما لم تكن القرينة بنفسها مشخصة لنكتة العناية.

نقد استدلال شهيد صدر

شهيد صدر داعی جمله‌های خبریه در مقام انشا را، اخبار می‌دانند و این کلام قطعاً نمی‌تواند صحیح باشد و آنچه مسلم است این است که قصد شارع از این جمله، اخبار نیست بلکه قصد و داعی شارع طلب و بعث می‌باشد و در مقام پاسخ و بیان وظیفه مکلف که مقام انشا است، می‌باشد و وقتی داعی از این جمل انشا طلب و بعث بود نظریه شهید صدر، اقل تصرفاً در ظهور کلام نمی‌باشد و اینکه برای این جمل قید و شرطی بیاوریم بلا وجه می‌شود.

نقد قول سوم: نظریه مرحوم نائینی

اشکال قول سوم که انشا و اخبار را خارج از موضوع له جمله و قراین سیاقیه را معین انشایی یا اخباری بودن جمله می‌دانست، یک اشکال مبنایی است که این مبنا را صحیح نمی‌دانیم و قائل به تفاوت بین جمله خبریه و انشاییه در وضع می‌باشیم.

بررسی قول اول، دوم و پنجم

معقول بودن قول اول و پنجم و عدم ترجیح بین آن دو

به لحاظ ثبوتی هیچ ترجیحی بین قول پنجم و اول وجود ندارد و هر دو نظریه معقول می‌باشد و هم می‌توان گفت که جمله‌های خبریه کنایتاً و بالملازمه دلالت بر بعث و طلب می‌کنند و هم به لحاظ ارتکازات و اعتبارات می‌توان گفت که جمله خبریه به داعی انشا طلب و بعث به کار برود.

شرط ترجیح قول اول و پنجم بر نظریه استعمال مجازی

استعمال کنایی و یا استعمال جمله خبریه به داعی بعث و طلب دارای نکات و ظرافت‌هایی به لحاظ بلاغی و معانی و بیان است مثل اینکه کنایه ابلغ از تصریح است و اگر احراز کردیم شارع در همه روایاتی که جمله خبریه در مقام انشا به‌کاررفته است در مقام بیان این لطافت‌ها و ظرایف و استفاده‌هایی تربیتی و اخلاقی است، این دو وجه و قول که تفاوتی

ببینشان نیست بر نظریه استعمال مجازی ترجیح دارد و الا نظریه و احتمال استعمال مجازی بر این دو وجه و نظریه رجحان دارد و مراد از یعید همان صیغه امر «اعد» می باشد.

مختار استاد: نظریه استعمال مجازی

از آنجاکه شارع و مولی در این نوع روایات، در مقام بیان احکام و قانون می باشد و در این مقام بیشتر ملاحظه جنبه حقوقی و قانونی می شود و این لحاظ بر بیان مسائل تربیتی و اخلاقی غلبه دارد، اینکه قصد شارع از بیان هر کدام از این جمله های خبریه بیان لطافت ها و نکات معانی و بیان به لحاظ مسائل تربیتی بوده است، قابل احراز نیست و به نظر ما همان نظریه استعمال مجازی بر دیگر نظریه ها رجحان دارد و بعید نیست بگوییم که این جمله های خبریه به لحاظ کثرت استعمالی که در مقام بعث و طلب داشته اند وضع جدیدی پیدا کرده باشند و این استعمال حقیقی می باشد. البته در اینجا، به لحاظ اختلافی بین تفسیر مرحوم امام و آقای خویی به تبع اختلاف تفسیر سکاکی و مشهور از مجاز لفظی وجود دارد، ما قائل به تفصیل بین این دو نظریه در مجاز لفظی می باشیم و نمی توان به صورت مطلق تفسیر مشهور و یا به صورت مطلق تفسیر سکاکی را پذیرفت.

جمله های توصیفی احوال مؤمنین و متقین: دلالت بالملازمه بر بعث

تاکنون درباره جمله های خبریه در مقام انشا بحث می کردیم اما در قرآن و روایات جمله های خبریه ای وجود دارد که در مقام توصیف احوال مؤمنین و یا متقین و یا در مقام توصیف ظالمین و منافقین می باشد مانند «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ» بقره ۲،۳،۴ و یا «وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا» فرقان ۶۳ که در مقام بیان و توصیف الگوهای ارزشی و اخلاقی و یا برعکس می باشند و این جمله در همان معنای خبری خود به کار رفته اند نه در مقام انشا که این جمله با این مقدمه که در خود این جمل و یا به طور جداگانه بر اصلشان امر شده است مانند اینکه امر به تقوی شده است، بالملازمه دلالت بر بعث و طلب می کنند البته این حداقل و قدر متیقن این بعث و طلب، استحباب این امور است و ممکن به قراین خارجی دلالت بر وجوب کنند. البته در مواردی اعمالی که به آنها نسبت داده شده است در روایاتی دیگر دلیل بر وجوب و استحباب آنها وجود دارد ولی بحث ما برفرض عدم وجود قرائن و ادله دیگر می باشد.

